

Nařízení Řím II

Martin Orgoník

1. Vývoj a prameny kolizního řešení ve věcech mimosmluvních závazků

Právo rozhodné pro závazkové vztahy ze smluv bylo harmonizováno¹ Římskou úmluvou již v roce 1980, ale v oblasti mimosmluvních závazků došlo k harmonizaci až 11. ledna 2009, kdy **nařízení Řím II**² nabylo účinnosti³. V Evropské unii chyběl jednotný pramen práva v oblasti kolizní úpravy mimosmluvních závazků (deliktů)⁴ desítky let.

Na rozdíl od Římské úmluvy, resp. nařízení Řím I (pro oblast smluvních závazků), je **cílem nařízení Řím II sjednotit rozdílné kolizní normy jednotlivých členských států** Evropské unie určující rozhodné právo, které použije pravomocný soud v případě přeshraničních sporů z mimosmluvních závazkových vztahů (např. při odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku, z nekalé soutěže). Při tomto způsobu řešení dojde soud k výslednému rozhodnému právu (právnímu řádu) stejné země bez ohledu na to, ve kterém členském státu soud rozhoduje, což je pochopitelně cílem „evropského prostoru spravedlnosti“.

Před nařízením Řím II se i v rámci EU, resp. ES používalo vnitrostátní kolizní řešení podle pravidel mezinárodního práva soukromého (tj. každý stát měl svou vlastní úpravu). V případě, že některý spor byl řešen před českými soudy, použil se k řešení podle pravidla *lex fori* zákon č. 97/1963 Sb. o mezinárodním právu soukromém a procesním (ZMPS), konkrétně **§15 ZMPS^{5,6}, který na delikty dopadá.**

¹ Tato úmluva byla transformována do Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (Řím I) – viz samostatná kapitola.

² Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 864/2007 o právu rozhodném pro mimosmluvní závazkové vztahy (Řím II)

³ Nařízení Řím II vstoupilo v platnost publikací v Úředním věstníku L 199/40 dne 31.7.2007, pro účinnost používá evropské právo termín „den použitelnosti“.

⁴ S ohledem na cíl této kapitoly je pojem „delikt“ považován za synonymum k pojmu „mimosmluvní závazek“.

⁵ Znění § 15 ZMPS (k lednu 2008): *Nároky na náhradu škody, nejde-li o porušení povinnosti vyplývající ze smluv a jiných právních úkonů, řídí se právem místa, kde škoda vznikla, nebo místa, kde došlo ke skutečnosti, která zakládá nárok na náhradu škody.*

⁶ Pokud by předmětem sporu bylo bezdůvodné obohacení, právní poměry vzniklé na jeho základě by se podle Kučery také řídily § 15 ZMPS, vycházejí rovněž ze stanoviska Nejvyššího soudu ČSSR v R 26/1987. Podle Kučery lze souhlasit i s názorem soudu, že účastníci takového vztahu si sami mohou zvolit právo. Srov. Kučera, Z. Mezinárodní právo soukromé, Brno: Doplněk, 2001, ISBN 80-7239-100-3, str. 311 a Kučera, Z., Tichý, L. Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním : komentář, 1. vyd, Praha : Panorama, 1989. str. 138 a Bělohávek, A., J. Nařízení „Řím II“ vstoupilo v platnost. Právní zpravodaj, říjen 2007, str. 6 Podle Bělohávek by se tento vztah řídil § 14 ZMPS („Právní poměry vzniklé z jednostranných právních úkonů se řídí právním řádem státu, v němž má

Protože se ani po marných pokusech v 70. letech nepodařilo harmonizovat kolizní řešení mimosmluvních závazků do podoby mezinárodní smlouvy, mělo nařízení Řím II složitější vývoj, než např. Řím I nebo Brusel I, kterým přecházely mezinárodní smlouvy se stejným cílem, často i textem. V historii unifikace mimosmluvních závazků proto najdeme jen několik **speciálních kolizních úprav**, např. *Úmluvu o právu použitelném pro dopravní nehody*⁷ sjednanou na půdě *Haagské konference o mezinárodním právu soukromém* v roce 1971.

Lze tedy shrnout, že prameny úpravy kolizního⁸ řešení deliktů nalezneme na obvyklých třech úrovních:

- **ZMPS** – v současnosti §§ 14 a 15 (**vnitrostátní úroveň**)⁹
- **v mezinárodních smlouvách** (např. Haagská úmluva o právu použitelném pro dopravní nehody)
- **nařízení Řím II (komunitární úroveň)**

I po dni použitelnosti (*date of application*) nařízení Řím II však neztrácejí původní prameny práva smysl. Především **kolizní pravidla v § 15 ZMPS** se použijí při přeshraničních sporech ve dvou případech. Buď se bude jednat o situaci, na kterou nařízení nedopadá (otázky vyloučené z dopadu nařízení) a také se bude aplikovat na škodu vzniklou před 11. lednem 2009 (před dnem použitelnosti).

2. Pojem „delikt“

Pod pojmem delikty můžeme sledovat protiprávní jednání i opomenutí, na jehož základě vzniká škoda, za níž nese původce mimosmluvní odpovědnost (odpovědnost *ex delicto*). Podle Bělohávkova se pod pojmem mimosmluvní závazky rozumí závazky vznikající z odpovědnosti za škodu způsobenou jiné osobě, způsobenou vadným výrobkem nebo za škodu na životním

dlužník bydliště (sídlo)). Podle Bělohávkova lze pod pojem „právní poměry vzniklé z jednostranných právních úkonů“ podřadit i vztah vzniklý z bezdůvodného obohacení.

⁷ Vyhláška č. 130/1976 Sb., o Úmluvě o právu použitelném pro dopravní nehody

⁸ Procesní otázky i mimosmluvních závazkových vztahů jsou regulovány Nařízením Rady (ES) č. 44/2001 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (Brusel I)

⁹ V návrhu nového ZMPS se počítá s odkazem na přímo použitelný předpis Evropských společenství (nařízení Řím II). Otázka vyloučená z nařízení, narušení soukromí a osobnostních práv včetně pomluvy se podle tohoto návrhu řídí podle volby postižené osoby (právním řádem státu, ve kterém má postižený nebo původce narušení obvyklý pobyt (sídlo), nebo kde se dostavil výsledek narušujícího jednání).

prostředí.¹⁰ Podle čl. 2 odst. 3 nařízení Řím II se pod pojem škoda zahrnuje i škoda, která pravděpodobně vznikne.

Mezi **znaky deliktu**¹¹ se podle právní doktríny tradičně řadí *protiprávní úkon, škoda a kauzální nexus* mezi protiprávním úkonem a vzniklou škodou. Znak deliktu můžeme považovat i za předpoklady vzniku odpovědnosti.

3. Nařízení Řím II

3.1. Členění a rozsah aplikace nařízení

Nové nařízení Řím II obsahuje rozsáhlou preambuli, která uvozuje a vysvětluje v něm obsažená pravidla. Samotné nařízení je pak děleno do 7 kapitol, z nichž první se věnuje působnosti nařízení a poslední dvě se věnují ostatním a závěrečným ustanovením. Druhá až čtvrtá kapitola obsahují samotná kolizní pravidla v tomto schématu:

- II. kapitola: Civilní delity (*Torts/ Delicts*):** Obecné pravidlo, speciální pravidla pro odpovědnost za výrobek, nekalou soutěž, omezení hospodářské soutěže, poškození životního prostředí, porušení práv duševního vlastnictví, protestní akce v kolektivním vyjednávání
- III. kapitola: Kvazidelikty:** Bezdůvodné obohacení, jednatelství bez příkazu, předsmělná odpovědnost
- IV. kapitola: Volba práva (*Freedom of choice, choice of the law*)**

V následující páté kapitole nařízení jsou stanovena společná pravidla, jako např. působnost rozhodného práva, imperativní ustanovení nebo důkazní břemeno.

Časová působnost

Jak již bylo uvedeno, nařízení Řím II je použitelné od 11. ledna 2009. Podle výkladu většiny autorů se tedy použije na skutečnosti, jež vedou ke vzniku škody, ke kterým došlo po vstupu nařízení v účinnost (11. ledna 2009).¹²

¹⁰ Bělohlávek, A., J. Nařízení „Řím II“ vstoupilo v platnost. Právní zpravodaj, říjen 2007, str. 6

¹¹ Jako další znak deliktů lze dovodit, že mezi stranami do té doby neexistuje žádný právní vztah (smlouva) související s následkem toho deliktu.

¹² Srov. čl. 31 a 32 anglického textu a českého překladu nařízení Řím II.

Územní působnost

Podobně jako jiná nařízení (př. Brusel I nebo Brusel II bis) v oblasti evropského justičního prostoru, i Řím II **se použije (před soudem) ve všech státech EU**, s výjimkou Dánska¹³.

Věcná působnost

Oblast působnosti je popsána v kapitole 1. a **dopadá na věci občanského a obchodního práva** ve vztazích s mezinárodním prvkem (nevztahuje se především na daňové, celní či správní, ani na odpovědnost státu za jednání a opomenutí při výkonu státní moci – *acta iure imperii*).

Základními předměty regulace tohoto nařízení jsou především zmiňované mimosmluvní závazky (*non-contractual obligations*), tj. delikty a kvazidelikty a vztahy z nich vyplývající. Nařízení však nerozlišuje závazky vyplývající ze subjektivní nebo objektivní odpovědnosti¹⁵. Dále je z oblasti působnosti nařízení Řím II **vyňata celá řada vztahů** vyplývajících z mimosmluvních závazkových vztahů¹⁶ (negativní vymezení):

- z rodinných vztahů, včetně vyživovací povinnosti;
- z majetkových vztahů mezi manželi (nebo u srovnatelných vztahů), vč. závěti a dědění;
- ze směnek, šeků a jiných převoditelných cenných papírů;
- z práva obchodních společností a jiných právnických osob, vč. osobní odpovědnosti vedoucích osob;
- ze vztahů v rámci trustu;
- z jaderné události;
- z narušení soukromí a osobnostních práv, vč. pomluvy¹⁷

¹³ V Dánsku se toto nařízení neaplikuje, protože tato země není vázána hlavou IV SES, resp. článkem 65 SES, na základě kterého bylo nařízení vydáno. Podobně nejsou tímto článkem vázány Velká Británie a Irsko, ale tyto dvě země se pravidelně do ve věcech justiční spolupráce v civilních věcech zapojují, toto nařízení je pro ně závazné.

¹⁴ Pojem „věci občanské a obchodní“ je vykládán stejně jako v nařízení Brusel I – viz samostatná kapitola.

¹⁵ Srov. bod 11 preambule nařízení Řím II

¹⁶ Srov. čl. 1 odst. 2 nařízení Řím II

¹⁷ Porušení práva na soukromí a osobnostní práva, vč. pomluvy byla dříve zahrnuta v působnosti nařízení. Viz návrh textu nařízení Komise z roku 2003 pod číslem 2003/0168 (COD). Diskuzi k vyloučení osobnostních práv shrnuje: Valdhans, J. Evropský justiční prostor ve věcech civilních. Část XIII. návrh nařízení o právu rozhodném pro mimosoudní závazky. Právní fórum, 2006, č. 2. str. 38

Nařízení jako celek má povahu *lex generalis* k ostatním normám práva ES, tzn. pokud existují zvláštní kolizní normy na komunitární úrovni, jejich použití není tímto nařízením dotčeno.¹⁸

Univerzální aplikace

Použití nařízení Řím II neovlivní ani skutečnost, že daný případ má vztah ke státu, který není členským státem ES. Pravidlu, které zajišťuje použití nařízení bez ohledu na to, zda rozhodné právo je členského státu ES či nikoli, se říká **univerzální aplikace**¹⁹, jedná se tedy o použitelnost nařízení *erga omnes*.²⁰

3.2. Volba práva

Základní možností stran, ačkoliv u deliktů doposud nezvyklou, je volba rozhodného práva. Strany si mohou ***ex post* zvolit právo, kterým se bude řídit jejich mimosmluvní závazkový vztah**. Dohodu před tím, než došlo ke skutečnosti, jež vedla ke vzniku škody (*ex ante*), si mohou mezi sebou sjednat jen účastníci jednající v rámci své podnikatelské činnosti. Smyslem tohoto časového rozlišení je ochrana nepodnikatelů (spotřebitelů, zaměstnanců) jako slabší strany s ohledem na to, že by si nemusela zcela uvědomit následky uzavření takové dohody²¹.

Omezení volby práva

Tato volba musí být **výslovně vyjádřena** nebo musí s dostatečnou určitostí vyplývat z okolností případu (čl. 14 nařízení Řím II). Zároveň jí nesmí být dotčena práva třetích osob.

Jestliže jsou všechny významné prvky v jedné zemi, je volba práva (podobně jako u Římské úmluvy) **omezena** vnitrostátními kogentními normami tohoto státu (*materiální volba práva*).

¹⁸ Srov. čl. 27 nařízení Řím II

¹⁹ čl. 3 nařízení Řím II

²⁰ Viz diskuze k účinkům *erga omnes* nařízení Řím II: Valdhans, J. Evropský justiční prostor ve věcech civilních. Část XIII. návrh nařízení o právu rozhodném pro mimosoudní závazky. Právní fórum, 2006, č. 2. str. 34-35

²¹ Srov. Valdhans, J. Evropský justiční prostor ve věcech civilních. Část XIII. návrh nařízení o právu rozhodném pro mimosoudní závazky. Právní fórum, 2006, č. 2. str. 36

Podobný význam má **doložka o vnitřním trhu**.²² V případě, že se všechny významné prvky nacházejí v jednom nebo ve více členských státech, není volbou práva nečlenského státu dotčeno použití těch ustanovení práva Společenství, od nichž se nelze smluvně odchýlit. Omezuje se tak možnost obejít kogentní normy ES, pokud spolu obchodují dva členské státy ES (čl. 14 odst. 3 nařízení Řím II).

Volba práva je **zcela vyloučena** při porušení práv duševního vlastnictví a omezení hospodářské soutěže, resp. při nekalé soutěži.

3.3. Obecné kolizní pravidlo

Pokud si pro civilní delikt subjekty nezvolí právo, a zároveň na tento delikt nedopadají zvláštní pravidla (viz níže), použije se tzv. obecné pravidlo (*general rule*) podle čl. 4 nařízení Řím II. Podle něj je **rozhodným právem právo země, kde se škoda vznikla** - *lex loci damni infecti*.

Nařízení tedy v obecné rovině nedává na výběr soudci (jako např. ZMPS) mezi výše uvedeným *lex loci damni infecti* (právo země, kde škoda vznikla) a *lex loci delicti commissi* (právo země, kde došlo ke skutečnosti, jež vedla ke vzniku škody). Na jednoduchém příkladu si tedy můžeme ilustrovat:

- *lex loci delicti commissi*: země, kde došlo k deliktu (např. únik škodlivých látek do řeky)
- *lex loci damni infecti*: země, kde se škoda projevila (např. uhynutí ryb v sádkách)

Přijaté řešení nakonec upřednostňuje **zásadu právní jistoty** a předvídatelnosti soudních rozhodnutí před flexibilitou soudů. Toto řešení také výrazněji zohledňuje zájmy poškozených právě tím, že se spor bude řešit podle jejich tuzemských pravidel. Základním a nejběžnějším teoretickým i praktickým pravidlem bylo před tímto nařízením opačné pravidlo: *lex loci delicti commissi*.

V případě, že poškozený i osoba, proti níž je nárok vznášen, mají obvyklé bydliště ve stejné zemi, použije se právo této země (*lex communis*)²³. Zabraňuje se tak tomu, aby se například dva Češi spolu soudili podle cizího práva.²⁴

²² Pauknerová, M. Evropské mezinárodní právo soukromé. Praha: C.H. Beck, ISBN 978-80-7400-034-8. str. 297

²³ Srov. čl. 4 odst. 2 nařízení Řím II

Součástí obecného pravidla je také tzv. **úniková doložka** (*escape clause*), která se použije v případě, vyplývá-li ze všech okolností případu, že civilní delikt je zjevně úžeji spojen s jinou zemí (než se zemí, které by se došlo pomocí předchozích pravidel).

3.4. Zvláštní pravidla pro delikty

Kromě výše uvedeného obecného pravidla pro civilní delikt existují ještě další, speciální kolizní úpravy; použijí se tedy přednostně před obecným pravidlem, samozřejmě pouze za předpokladu, že strany nevyužijí volbu práva. (Pokud v níže uvedených konkrétních případech nebude naplněna podmínka u první odrážky, použije se druhá v pořadí atd.)

- **odpovědnost za výrobek**

- domicil poškozeného (byl-li výrobek v této zemi uveden na trh),
- země pořízení výrobku (byl-li výrobek v této zemi uveden na trh),
- země, kde škoda vznikla - *lex loci damni infecti* (byl-li výrobek v této zemi uveden na trh),
- pokud odpovědný nemohl předpokládat uvedení na trh (podle předchozích bodů) použije se domicil odpovědného (proti němuž je nárok směřován)
- úniková doložka (*escape clause*)

- **nekalá soutěž, omezení hospodářské soutěže**

- obecné pravidlo podle článku 4, pokud jsou v rámci nekalé soutěže porušeny zájmy jen jednoho soutěžitele, jinak
- právo země, kde dochází nebo pravděpodobně dojde k narušení soutěžních vztahů (nebo k narušení trhu pro případ hosp. soutěže) nebo společných zájmů spotřebitelů,
- existuje speciální pravidlo pro hospodářskou soutěž, je-li narušen trh ve více zemích.

V případě nekalé soutěže a omezení hospodářské soutěže není možné uplatnit volbu práva. Někteří autoři však poukazují na to, že oblast hospodářské soutěže

²⁴ V režimu ZMPS by tato situace byla rovněž odmítnuta (aby se dva Češi spolu soudili podle cizího práva), ale z důvodu absence relevantního mezinárodního prvku. V nařízení Řím II je však kladen zřetel na obvyklé bydliště, které se může od *lex patriae* lišit.

(s výjimkou nekalé soutěže) není v České republice vnímána jako soukromoprávní disciplína²⁵.

- **poškození životního prostředí**
 - poškozený může zvolit *lex loci delicti commissi*, jinak
 - uplatní se čl. 4 odst. 1 (*lex loci damni infecti*)
- **porušení práv duševního vlastnictví**
 - právo země, kde k porušení práva došlo, pokud se jedná o porušení jednotného práva duševního vlastnictví Společenství,
 - právo země, pro kterou je uplatňována ochrana práv (*lex loci protectionis*)
S ohledem na veřejnoprávní normy ani zde není možné uplatnit volbu práva.
- **protestní akce v kolektivním vyjednávání**
 - právo země, kde byla nebo má být uskutečněna protestní akce

3.5. Kvazidelikty (*quasi-delict*²⁶)

Ze speciálních kolizních ustanovení jsou vyňaty tři závazkové vztahy, které vznikly jiným způsobem než z civilního deliktu.²⁷ Kupř. u nich nejsou naplněny všechny znaky deliktu a jedná se o mimosmluvní závazkový smluvní vztah. Např. u bezdůvodného obohacení – pokud jsou peníze převedeny na neoprávněnou osobu, nedochází k porušení právní normy, protiprávnosti.

- **bezdůvodné obohacení**
 - *lex causae* smlouvy, s níž bezdůvodné obohacení souvisí, není-li taková, pak
 - *lex communis*, mají-li obě strany sídlo ve stejné zemi,
 - právo země, kde k bezdůvodnému obohacení došlo,
 - úniková doložka
- **jednatelství bez příkazu (*negotiorum gestio*)**
 - shodné řešení jako u bezdůvodného obohacení
- **předsmluvní odpovědnost (*culpa in contrahendo*)**
 - *lex causae* smlouvy bez ohledu na její uzavření

²⁵ Bělohlávek, A., J. Nařízení „Řím II“ vstoupilo v platnost. Právní zpravodaj, říjen 2007, str. 7. Avšak s ohledem na Evropskou komisi prosazovanou možnost soukromoprávního vymáhání soutěžního práva, lze očekávat, že právě na tuto problematiku tento článek dopadne.

²⁶ Samotný výraz kvazidelikt není v nařízení obsažen, ale je používán odbornou veřejností.

²⁷ Pauknerová, M. Evropské mezinárodní právo soukromé. Praha: C.H. Beck, ISBN 978-80-7400-034-8, str. 292

- *lex loci damni infecti*
- *lex communis*, mají-li obě strany sídlo ve stejné zemi,
- úniková doložka

3.6. Působnost deliktního statutu

Rozhodným právem určeným na základě tohoto nařízení se budou řídit (demonstrativní výčet)²⁸:

- deliktní odpovědnost,
- deliktní způsobilost²⁹,
- rozsah odpovědnosti, důvody vylučující odpovědnost, omezení odpovědnosti,
- otázka převodu nároku na náhradu škody,
- určení osob oprávněných k náhradě škody, aj.

3.6 Společná pravidla a ostatní ustanovení

Kromě výše uvedené působnosti rozhodného práva (deliktního statutu) jsou součástí společných pravidel mj. tyto zajímavé články: **imperativní ustanovení** (ochrana mezinárodně kogentních norem *legis fori* – práva země, kde má soud sídlo, čl. 16 nařízení), **pravidla bezpečnosti a chování** (povinnost přihlídnout k pravidlům bezpečnosti a chování v místě, kde došlo ke skutečnosti, čl. 17 nařízení).

K ostatním ustanovením patří také **definice obvyklého bydliště** (čl. 23 nařízení), **vyloučení zpětného a dalšího odkazu** (čl. 24 nařízení), řešení kolize **ve státech s více právními systémy** (čl. 25 nařízení), **ochrana veřejného pořádku** místa soudu (čl. 26 nařízení).

3.7 Vztah k mezinárodním úmluvám

V úvodu kapitoly jsme zmiňovali Haagskou úmluvu o právu použitelném pro dopravní nehody. Tato mezinárodní smlouva se i nadále použije, neboť byla uzavřena před přijetím nařízení Řím II³⁰.

Nařízení se však použije mezi členskými státy **přednostně** ve vztahu k úmluvám, které jsou uzavřeny výlučně mezi členskými státy ES (např. Římská úmluva)³¹

²⁸ Srov. čl. 15 nařízení Řím II

²⁹ Viz bod 12 preambule nařízení Řím II

³⁰ Srov. čl. 28 nařízení Řím II

³¹ Pauknerová, M. Evropské mezinárodní právo soukromé. Praha: C.H. Beck, ISBN 978-80-7400-034-8, str. 302